

УДК 316.42

О.В. ВОЛОШИН

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ СОЦІОЛОГІЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ МОЛОДІЖНОГО ГРОМАДСЬКОГО РУХУ

У статті розглянуто молодіжний громадський рух як об'єкт соціологічного дослідження. На підставі проведеного теоретичного аналізу висловлено припущення про доцільність вибору феноменологічної методології дослідження зазначеного явища.

Ключові слова: молодіжний рух, цінності, норми, культура, молодіжні організації, субкультура, феномен.

Актуальність теми дослідження. У будь-якій нації молодь є найбільш активною частиною населення та відіграє провідну роль у суспільному розвитку. При цьому форми соціальної активності молоді бувають досить різноманітними – від політичних рухів до контркультур. Однак найбільшій увазі в контексті суспільного розвитку заслуговує молодіжний громадський рух, який потенційно здатний виступати активним важелем суспільних перетворень в Україні. Однак розвиток такого руху ставить питання активізації наукових розвідок, вироблення практичних рекомендацій щодо характеру соціально-перетворювальних процесів у молодіжному русі та посилення (активізації) участі більшої кількості молоді у процесах відповідних соціальних змін. На сьогодні в Україні також гостро постає питання залучення молоді до суспільно активної діяльності як засобу зниження соціально небажаних практик (девіацій), які значною мірою охопили сучасне молодіжне середовище.

Аналіз останніх публікацій. У сучасній Україні наукові підходи до визначення сутності молодіжного руху, зокрема в контексті участі молоді в політичних процесах, розвивають вітчизняні вчені: В. Бебик [1], Є. Бородін [2; 3], М. Головатий [4; 5], В. Головенько [6]. До соціологів, які займалися вивченням проблем молоді та молодіжної активності, належать В. Городяненко [7], Л. Сокур'янська [8], Н. Шуст [9], В. Чигрин [10], Н. Черниш та ін. Проте недостатньо вивченими залишаються питання визначення соціальної рефлексії сучасних молодіжних рухів у контексті загальної теорії соціальних рухів, визначення місця та ролі руху молоді у процесах соціального розвитку.

Метою статті є розгляд теоретичних засад специфіки соціологічного дослідження молодіжного громадського руху.

Викладення основного матеріалу дослідження. Передусім зазначимо, що на сьогодні не існує єдиного теоретичного підходу до вивчення молодіжних соціальних рухів, до яких входить і громадський рух. К. Плос-

кий пропонує виділити три найбільш поширені парадигми визначення сутності соціальних рухів, які закладають засади для теоретичного осмислення молодіжного руху, а саме: 1) колективної поведінки (традиційний підхід); 2) колективної дії (теорія мобілізації ресурсів, теорія політичного процесу); 3) нових соціальних рухів (концепція ідентичності) [11]. Ми б доповнили запропонований перелік культурологічним підходом, адже в молодіжному середовищі часто виникають додаткові (альтернативні) культурні течії, які, власне, і набувають форми певних рухів.

Зазначені форми активності можна назвати також молодіжними субкультурами (молодіжною субкультурою). Така субкультура включає в себе різноманітні та якісно відмінні вияви активності молоді, зокрема, як частини широкого середовища “андеграунду”. Класифікація молодіжних субкультур розроблена стосовно США, Канади і Західної Європи [16, с. 23].

Впродовж цього новітнього періоду розвитку молодіжного руху в Україні ця його частина пройшла складний шлях зі своїми етапами розквіту і певного занепаду. Всі молодіжні субкультури, які існували в цей час, В. Любенко [12], приєднуючись до думки С. Сергєєва [17, с. 96], пропонує умовно поділяти на такі групи, як:

- романтико-ескапістські субкультури (хіпі, толкієністи, байкери);
- гедоністично-розважальні (мажори, рейвери, репери);
- кримінальні (гопники, скінхеди);
- анархо-нігілістичні (панки та ін.).

При цьому останніх С. Сергєєв відносить до радикально-деструктивних.

Серед молодіжних рухів, крім молодіжних субкультур, останнім часом в Україні все більших масштабів набуває волонтерський рух. Причому волонтерські загони створюються і діють як при громадських об'єднаннях, так і при державних органах. Ми не впевнені, що волонтерський рух можна вважати також частиною субкультури, однак їх культурно-громадянські цінності також відрізняються від загальної маси молоді (більш чітко виражені громадянські цінності).

Формування субкультурних молодіжних ідентичностей зі специфічними ціннісно-стильовими установками пов'язується окремими дослідниками, такими як С. Левікова [13], С. Карпіленя [14], з:

- впливом сучасного соціокультурного простору, що проходить стадію кризи традиційних соціальних інститутів (сім'я та сімейне виховання, заклади освіти, культури тощо);
- придушенням індивідуальності й ініціативності молоді з боку представників “старшого покоління”, що мінімізує, а в окремих випадках, унеможливорює вияв активності в інших (крім культурної) сферах соціального життя (професійній, суспільно-політичній, культурній тощо), створюючи відчуття безпорадності та безперспективності навчання, культурного та професійного зростання, що призводить до соціокультурного дисонансу і навіть інфантилізму, посилення соціально-економічної залежності від бать-

ків, прагматизму та соціальної дезадаптованості. На цій підставі можуть виникати прояви дій протиправного чи екстремістського характеру;

– набуття всеохопної ролі суспільного впливу засобами масової інформації та соціальних мереж, що внаслідок свого неконтрольованого поширення стали основним джерелом інформації. Таке джерело набуває можливості для формування (трансляції) художньої культури, стає частиною реалізації молодіжного дозвілля, забезпечує формування стереотипів мислення, зразків поведінки та спілкування молодих людей. Таким чином відбувається усунення (послаблення) ролі традиційних агентів соціалізації (сім'я, система освіти й виховання тощо), наслідком чого стає процес редукції соціального становлення молоді до репродукції тиражованих яскравих образів і стереотипів масової поведінки.

У такому разі молодіжна субкультура виступає засобом десублімації суспільних практик або середовищем реалізації альтернативних практик та цінностей.

Таким чином, молодіжна субкультура створює простір, у якому молоді люди можуть почувати себе повноправними суспільними агентами, створюючи в них відчуття належності до певної групи, що реально чи ілюзорно може гарантувати їм відчуття захищеності та стабільності, пропонуючи певний набір цінностей і соціальних ролей, яких вони були позбавлені в традиційних сферах суспільної життєдіяльності.

Проблема соціологічного дослідження цього напрямку досліджень полягає у двох аспектах: так, з одного боку, субкультура стає частиною загальної культури з її феноменологічної природою, а з іншого – сучасні проблеми постмодернізації суспільства призводять до орієнтації молоді на пошук альтернативи існуючій моделі суспільного розвитку (як неприродній). Більше того, зменшення віку постмодернізації (інформатизації) соціальних практик молоді частково вирішує зазначену проблему, однак для частини молоді пошук більш привабливої моделі залишається досить важливим.

У цьому контексті слід зазначити, що активізація молодіжного руху власне і пов'язана із процесами постмодернізації суспільства. Так, перші значні прояви соціальної молодіжної активності пов'язані із часом протестних дій молоді 1968 р. у Європі та США, які іноді називають революцією, чи не вперше в історії людства молодь масово у вигляді численних рухів виступила саме з “молодіжними” вимогами, які, почавшись з питань реформування освіти, посилення участі студентів в управлінні університетами, згодом набули явно “міжпоколінного” характеру та були спрямовані на “боротьбу” молоді з будь-якою владою “старого” покоління: начальником, хазяїном, батьком. Старше покоління, починаючи із цього часу, теоретизувало питання духовної кризи, спричиненої постмодернізацією (Ж.-Ф. Лютар, Л. Фідлер, М. Фуко). У цьому контексті ми погоджуємося з думкою А. Мінаєва, що протест молоді наприкінці 60-х рр. ХХ ст. певною мірою був спричинений відчуттям духовної кризи західного суспільства та намаганням знайти загублений сенс власного життя [15]. Це дало нового поштовху до наукового дослідження молодіжного середовища, молодіжних

рухів та об'єднань. З іншого боку, молодіжні протести викликали хвилю теоретизувань зазначених авторів. Відтак, можна констатувати, що молодь першою відчула загрози соціокультурному середовищу та намагалась через стихійні громадські рухи дати відсіч зазначеним культурним процесам.

Таким чином, можна констатувати, що молодіжний рух не тільки має у своїй основі феноменологічну природу (культурний базис), а і сам виступає в ролі соціокультурного феномену. Необхідно зазначити, що, досліджуючи молодіжний рух як соціальний феномен, вчені дотримуються декількох точок зору щодо визначення сутності цього явища, у першу чергу, поняття молодіжного руху пов'язується зі світовим революційним процесом як відображення участі в ньому молодого покоління. Однак молодіжний рух розглядається і з ноуменологічних позицій, зокрема за радянських часів багато спеціалістів ототожнювали молодіжний рух лише з комсомолом; існує думка, що молодіжний рух – це сукупність лише молодіжних організацій; зустрічається також визначення, пов'язане із формою соціальної або громадсько-політичної активності молоді.

Висновки. Однак, на нашу думку, громадський молодіжний рух в умовах сучасного суспільства більше тяжіє до характеристик феномену та за своєю специфікою більше відповідає саме цій категорії. Таким чином, проблеми соціологічного дослідження молодіжного руху значною мірою пов'язані із його феноменологічною природою, що й зумовлює побудову дослідження цього соціального явища як соціального феномену. Відповідний теоретичний підхід передбачає вибір специфічної методології та використання специфічного соціологічного інструментарію.

Аналізуючи методологію, варто звернутися до характеристик феномену одним із засновників сучасної феноменологічної концепції Е. Гуссерлем, який визначає феномен як річ, яка безпосередньо постає в почуттєвому сприйнятті разом із її якостями, зв'язками, оточеннями, причому речі в почуттєвому спогляданні протиставляються тому, як вони є “самі по собі”: почуттєві речі – це всього лише явища у тому розумінні, що за їх допомогою дає про себе знати їх справжня природа.

Грунтуючись на запропонованому визначенні Е. Гуссерля, можна констатувати, що дослідження специфіки молодіжних громадських рухів є складним, комплексним об'єктом, який має розглядатися не відокремлено, а в контексті з його якостями, зв'язками, оточеннями. У цьому контексті “якості” розкриватимуть власне характер функціонування та змістовне спрямування певного молодіжного руху. “Зв'язки” в контексті соціологічного дослідження молодіжної субкультури варто розглядати як систему соціально, економічно та структурно взаємозалежних елементів (навчальних закладів, спортивних установ, досудових центрів). У системі зв'язків можна також вивчати інституціоналізовані та неінституціоналізовані соціальні зв'язки, які існують між молоддю та іншими формальними та неформальними інституціями. З огляду на категорію “оточення” на увагу заслуговує як поточна соціокультурна ситуація в суспільстві, так і референтні групи молоді, у яких власне і відбувається соціалізація суспільних культурних цінностей.

Список використаної літератури

1. Бебик В.М. Політичний маркетинг і менеджмент / В.М. Бебик. – К. : МАУП, 1996. – 144 с.
2. Бородін Є.І. Рік молоді в Україні: перший досвід підготовки та проведення / Є.І. Бородін // Грані. – 2010. – № 4 (72). – С. 135–140.
3. Бородін Є.І. Державна молодіжна політика в Україні: процес формування та розвитку (1991–2004 рр.) : монографія / Є.І. Бородін. – Д. : Пороги, 2008. – 429 с.
4. Головатий М.Ф. Формування державної молодіжної політики в сучасній Україні: політологічний аналіз : автореф. дис. на здобуття наукового ступеня д-ра політ. наук / Микола Федорович Головатий. – К., 1999. – 15 с.
5. Головатий М.Ф. Молодіжна політика в Україні: проблеми оновлення / М.Ф. Головатий. – К. : Наук. думка, 1993. – 325 с.
6. Молодіжний рух в Україні : довідник / [гол. ред. колегії В.А. Головенько]. – К. : АТ Столиця, 1998. – Ч. 1. – 199 с.
7. Городяненко В.Г. Студенческая молодёжь Днепропетровска: социологический анализ потребностей и возможностей / В.Г. Городяненко, Ю.В. Глущенко // Грані. – 2001. – № 3 (17). – С. 31–37.
8. Сокурянська Л.Г. Свобода у ціннісному дискурсі сучасного студентства: кількісний та якісний вимір / Л.Г. Сокурянська, О.О. Піменова // Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна : [збірник наукових праць] / [голов. ред. Євген Єфреїмович Перський] ; Харківський нац. ун-т імені В.Н. Каразіна. – Х. : ХНУ, 2009. – № 881. – С. 209–216.
9. Шуст Н.Б. Інноваційна діяльність молоді: сутність, структура, функції / Н.Б. Шуст. – Вінниця : Вінниц. мед. ун-ту, 2000. – 223 с.
10. Чигрин В.О. Теоретико-методологічний аналіз поняття “сільська молодь” [Електронний ресурс] / В.О. Чигрин. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/Articles/Kultnar/kpr50_2/kpr50i2_196-200.pdf.
11. Плоский К.В. Теоретичні засади дослідження молодіжного громадського руху як засобу державотворення / К.В. Плоский // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Магістр, 2009. – Вип. 3 (26). – 456 с.
12. Любенко В.І. Діалог-огляд “Молодіжні субкультури” / В.І. Любенко // Сайт Долинської центральної районної бібліотеки.
13. Левикова С.И. Феномен молодежной субкультуры (социально-философский аспект) : автореф. дисс. на соискание науч. степени доктора филос. наук : спец. 09.00.11. “Социальная философия” / С.И. Левикова. – М., 2002. – 34 с.
14. Карпилена С.С. Молодежная субкультура как способ социализации молодежи в условиях модернизации российского общества : автореф. дисс. на соискание науч. степени канд. соц. наук : спец. 22.00.04 “Социальная структура, социальные институты и процессы” / С.С. Карпилена. – Ростов н/Д, 2009. – 35 с.
15. Мінаєв А.В. Молодіжний рух другої половини 60-х рр. ХХ ст. в країнах Західної Європи та США: ретроспективний аналіз : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. іст. наук : спец. 07.00.02 / А.В. Мінаєв. – Чернівці, 2006. – 20 с.
16. Brake M. The Sociology of Youth Cultures and Youth Subculture” in America, Britain and Canada. London, e. a, : Routledge & Kegan Paul, 1995.
17. Сергеев С.А. Молодежные субкультуры в республике / С.А. Сергеев // Социологические исследования. – 1998. – № 11. – С. 95–102.

Стаття надійшла до редакції 18.08.2012

Волошин О.В. Теоретические основы социологического исследования молодежного общественного движения

В статье рассматривается молодежное общественное движение как объект социологического анализа. На основании проведенного теоретического анализа делается предположение о целесообразности выбора феноменологической методологии исследования данного явления.

Ключевые слова: молодежное движение, ценности, нормы, культура, молодежные организации, субкультура, феномен.

Voloshin O. Theoretical basics of sociological research of youth social movement

The article focuses on the youth social movement as an object of sociological analysis. Based on the theoretical analysis, the supposition is made on expedience of choice of the phenomenological methodology of the given phenomenon's study.

Key words: youth movement, valuables, norms, culture, youth organizations, a subculture phenomenon.